

ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВА ЕКОЛОГІЗАЦІЇ ВИРОБНИЦТВА КОРМІВ В УКРАЇНІ

I.I. Петриченко, старший науковий співробітник
Інститут кормів та сільського господарства
Поділля НААН України

Суб'єкти галузі кормовиробництва повинні комплексно підходити до вирішення проблем, пов'язаних зі створенням якісної та міцної кормової бази, раціональним використанням природно-біологічних ресурсів, удосконаленням заготівлі, зберігання, транспортування, приготування та використання кормів, зниженням втрат і витрат в процесі виробництва та реалізації продукції галузі, ефективним використанням основних та оборотних фондів. Також необхідно враховувати зональні умови, що обумовлюють систему тваринництва, спеціалізацію галузі, а також тип годівлі тварин та кормовиробництва.

В умовах членства України у СОТ, основними базовими принципами якої є недискримінація в зовнішній торгівлі, її лібералізація шляхом зниження тарифних бар'єрів на шляху руху товарів і послуг та поступова відміна нетарифних заходів

регулювання, держава повинна максимально ефективно використати експортний потенціал аграрного сектору. З моменту підписання ГАТТ пройшло більше ніж 65 років, за які організація домоглася значного зниження тарифів у багатьох галузях зовнішньої торгівлі, у тому числі сільського господарства. Враховуючи те, що Україна взяла на себе зобов'язання відносно зменшення обмежень на імпорту продукції, це спричинить жорстку конкуренцію з боку іноземних товаровиробників. Перспективною нішею на агропродовольчому ринку є екологічно чиста або органічна продукція. Проте, для того щоб її виробляти, необхідно комплексно підійти до вирішення комплексу проблем, по-перше, організаційно-економічних: екологізації виробництва та його раціоналізації, по-друге, фінансово-управлінських: піднесення на засадах маркетингу та менеджменту, залучення інвестицій для інноваційного розвитку.

Вагомий внесок у вивчення основ екологізації сільськогосподарського виробництва зроблено вітчизняними дослідниками І.К. Бистряковим, В.А. Борисовою, С.Ю. Булигіним, О.О. Веклич, П.І. Гайдуцьким, Л.С. Гринів, О.І. Гуторовим, Б.М. Данилишиним, С.І. Дорогунцовим, Н.В. Зіновчук, О.В. Скиданом, М.Ф. Кропивком, Л.Є. Купінець, В.Я. Месель-Веселяком, Л.Г. Мельником, Є.В. Мішеніним, О.Л. Поповою, Т.М. Ратошнюк, П.Т. Саблуком, А.Я. Сохничем, А.Г. Тихоновим, В.М. Трегобчуком, М.М. Федоровим, О.І. Фурдичком, М.А. Хвесиком, Г.В. Черевком, О.В. Ходаківською, та ін. Серед зарубіжних дослідників варто відмітити У. Дж. Баумоль, Г. Дейлі, М. Коммону, В.Є. Оутсу, Д. Пірсу, Е. Пфайпфферу, А. Рендоллу, Б. Філду, Р. Штайнеру та ін.

За рівнем розвитку вітчизняне кормовиробництво відстає від світогосподарського внаслідок екстенсивного, надто ресурсо- і природозатратного та екологонебезпечного господарювання. Це суттєво впливає на процес виробництва якісної продовольчої сировини та продуктів харчування тваринного походження й формування продовольчої безпеки держави [3]. Дослідники мають дещо полярні точки зору щодо організації кормової бази господарств. Одні зазначають, що господарства мають самостійно здійснювати виробництво, заготівлю, зберігання, а подекуди виробництво і торгівлю власними кормами та придбання лише тих, які вони не можуть виробляти (комбікорми, білкові добавки, мікроелементи та ін.) [7]. На протигагу їм інші стверджують, що недоцільно займатися власним кормовиробництвом, адже, з одного боку, існує певна обмеженість у земельних, фінансових та трудових ресурсах, а з іншого є можливість придбання дешевих кормових ресурсів на ринку [8].

Проте, незалежно від цього, в умовах ринкової економіки кожний суб'єкт бізнесу має бути не лише економічно життєздатний, а й соціально-відповідальним і турбуватись про екологічний стан навколишнього середовища, адже, наприклад, земля є предметом і засобом виробництва у сільському господарстві та одночасно середовищем існування людини. У кормовиробництві потрібно враховувати не лише виробничо-збутові та зональні умови, а й те, що значна частина територій України радіаційно забруднена. Інтенсивне техногенне радіоактивне забруднення території України здебільшого зумовлено Чорнобильською катастрофою. На сьогодні найбільше забруднення спричиняють ^{137}Cs і ^{90}Sr . Щодо географії радіоактивного забруднення, то в Україні підвищення потужності дози, що спричинене забрудненням ^{137}Cs у межах 4-20 кБк/м² (0,1-1 Кі/км²), спостерігається на більшій частині території [4]. Найбільші екологічні наслідки мали райони проходження західного, південного і східного радіоактивних слідів. Західний слід охопив Київську, Житомирську області, північ Рівненської та північно-східну частину Волинської області. Тут щільність радіоактивного забруднення в окремих плямах сягає 190 кБк/м² (1-5 Кі/км²). Південний слід зумовив забруднення радіонуклідами Київської, Черкаської, Кіровоградської, частково Вінницької, Одеської та Миколаївської областей. Щільність забруднення ^{137}Cs у межах цього сліду досягає 100 кБк/м². Від південного сліду відгалузився ще один слід у західному напрямі й зумовив радіоактивне забруднення частин Вінницької, Хмельницької, Тернопільської, Івано-Франківської та Чернівецької областей, де середня щільність забруднення ^{137}Cs становить 10-40 кБк/м² (1 Кі/км²). Значні площі забруднення радіонуклідами, пов'язані зі східним слідом (до 40 кБк/км²), виявляються в західній і північно-східній частинах Чернігівської області, на півночі Сумської області, в Донецькій, Луганській і Харківській областях [4].

З метою забезпечення виробництва екологічної продукції, що відповідає вимогам радіологічної безпеки, необхідно розробляти нові та впроваджувати вже існуючі екологобезпечні технології кормовиробництва, що дозволить значно зменшити надходження радіонуклідів до рослин і тим самим забезпечити якість кормових культур, а відповідно й екологічність продукції тваринництва [12]. Під екологізацію радіоактивно забруднених земель у кормовиробництві О. Ходаківська означає процес реалізації комплексу заходів, що забезпечують виробництво кормів із найменшим вмістом радіонуклідів, сприяють збереженню й відтворенню родючості ґрунтів, запобігають порушенню екологічної рівноваги в навколишньому

середовищі шляхом розробки й впровадження екологобезпечних технологій та екологічно спрямованих управлінських рішень.

Таким чином, в умовах екологічної кризи і обмеженості природних ресурсів, з одного боку, та національної пріоритетності охорони навколишнього природного середовища і раціонального використання природних ресурсів з іншого, товаровиробники повинні враховувати зазначені обставини. О. Ходаківська у своїх дослідженнях доводить, що цільову функцію, що являє собою задоволення потреб тваринництва у дешевих, радіологічно безпечних кормових культурах, яким властиві найнижчі коефіцієнти мінералізації органічної речовини, можна подати у вигляді: [12].

$$z(x) = \sum_{k=1}^n f_{p,v,m}(k)x_k \rightarrow \min \quad (1.1)$$

де p – коефіцієнт пропорційності накопичення радіонуклідів з ґрунту k -тою культурою (Бк/кг:кБк/м²); v – собівартість виробництва кормів k -тої культури (грн./т); m – коефіцієнт мінералізації органічної речовини під k -тою культурою (т/га).

Представляє інтерес теоретичне обґрунтування та ідентифікація факторів та принципів розвитку галузі кормовиробництва з метою подальшого визначення їх впливу на формування та функціонування ринку кормів (рис. 1). Теоретичне узагальнення вітчизняних наукових джерел дозволяє виділити три визначальних напрями відносно створення належної кормової бази: збільшення виробництва і заготівлі кормів; підвищення поживності кормів, забезпечення збалансованості їх за вмістом поживних речовин; раціональне використання кормів, зниження їх витрат на одиницю тваринницької продукції.

І. Грабчук виділяє двовекторний підхід до розвитку кормовиробництва: за раціонального використання ресурсів, (що є властивим для класичної системи виробництва), та впровадження інноваційних організаційно-управлінських, технологічних та економічних рішень на кожному етапі виробництва, заготівлі та використання кормів, (що характеризує інноваційну систему) [3]. Результати її дослідження засвідчують, що інноваційний чинник став стратегічним, основоположним засобом розвитку галузі. При цьому інноваційною складовою в кормовиробництві є процес створення у результаті наукових дослідів та впровадження в господарській практиці нових сортів кормових культур, новітніх наукоємних технологій виробництва, передових форм організації виробництва та управління галуззю кормовиробництва, що дозволяє підвищити її ефективність.

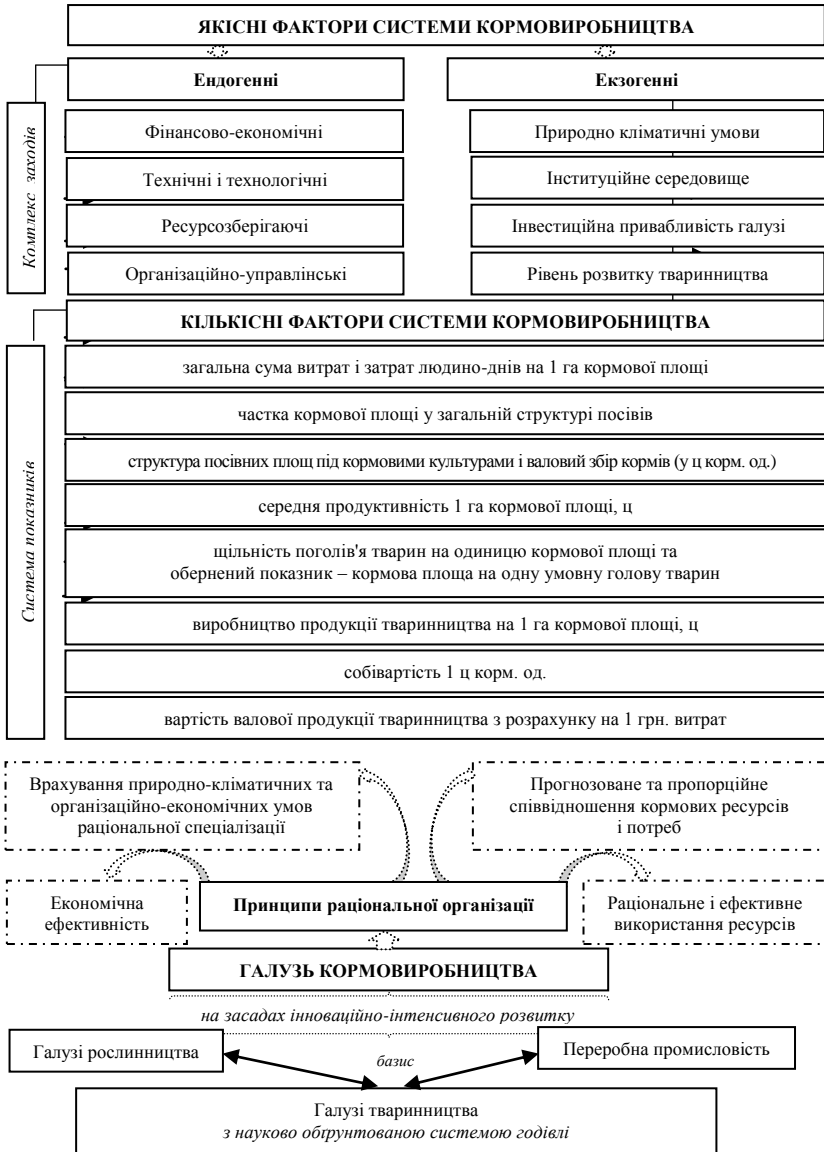

Рис. 1. Фактори та принципи розвитку галузі кормовиробництва

Джерело: узагальнення автора на основі [7].

Незаперечним, на нашу думку, є те, що вихід аграрного сектора з системної економічної кризи повинен базуватися на ефективному використанні ресурсного потенціалу та із дотриманням принципів раціональної організації галузі кормовиробництва (рис. 2).

Рис. 2. Принципи раціональної організації галузі кормовиробництва

Джерело: узагальнення автора на основі [7].

Дотримання відповідних принципів забезпечить прискорення розвитку галузі, нормальне формування і функціонування ринку кормів із подальшою його інтеграцією у світовий ринок. Кормовиробництво рахується проміжною галуззю, тому в першу чергу повинно орієнтуватися на сучасні та прогнозовані потреби тваринництва.

За будь яких умов воно повинно прагнути до підвищення ефективності господарської діяльності. Існує кілька різнопланових підходів до визначення ефективності кормо виробництва. По-перше, вона визначається через призму результативності галузі тваринництва, оскільки якраз окупність кормів продукцією тваринництва дає найповнішу характеристику їхньої якості [2, 10, 11]. Проте, існують і інші думки з цього приводу. Так, зазначається, що ці критерії недостатньо відповідають природі ринкових відносин і вироблена продукція галузі кормовиробництва має бути продана, тому необхідна обов'язково брати до уваги ринкові вимоги. Головним критерієм ефективності кормовиробництва є рівень виконання конкретного соціального замовлення суспільства конкретному виробникові кормів. Це замовлення постійно змінюється відповідно до зміни потреб суспільства [5, с. 12]. Деякі дослідники вважають, що для визначення ефективності кормовиробництва необхідно порівнювати досягнутий ефект в галузі кормовиробництва з витратами, які забезпечили його отримання [1]. У кормовиробництві ефект відбиватиметься під час використання мінеральних добрив, прогресивних технологій, високоврожайних сортів кормових культур, які справляють на кількісний і якісний вихід кормів з 1 га [6, 10].

В умовах ринкової економіки потрібно визначати коефіцієнт приросту економічної ефективності у кормовиробництві. Ми погоджуємося з Ю. Рощиною у необхідності уточнення зазначеного показника, яке зводиться до того, що до складу знаменника цієї формули входять грошова оцінка земель, зайнятих кормовими культурами, людський і матеріально-технічний капітал, що брав участь у створенні вартості кормів [9]. Проте, в умовах суцільної глобалізації та інформатизації суспільства до формули необхідно ще ввести показник використання інформаційних ресурсів (маркетингові дослідження, електронна комерція, пошук контрагентів і т.п.).

Математично формулу можна представити так:

$$\Delta E = \frac{П_з}{K_{ЗН} + K_{ЛК_Н} + K_{ИТК_Н} + K_{IP_Н}} + \frac{П_б}{K_{Зб} + K_{ЛК_б} + K_{ИТК_б} + K_{IP_б}} \quad (1.2),$$

де ΔE – приріст економічної ефективності виробництва кормів;

P – прибуток від реалізації кормів;
 K_3 – грошова оцінка землі, зайнятої кормовими культурами;
 $K_{ЛК}$ – людський капітал, що використовується при виробництві кормів;
 $K_{МТК}$ – матеріально-технічний капітал, задіяний при виробництві кормів;
 $K_{ІР}$ – інформаційні ресурси, задіяний при виробництві та реалізації кормів;
 z і b – індекси показника у звітному та базовому періодах.

Вихідною основою для розрахунку грошової оцінки землі, зайнятій під кормовими культурами, є врожайність культур, виражена в кормових або кормопротеїнових одиницях. Доцільно брати для розрахунку середню п'ятирічну врожайність культур. Тому, при грошовій оцінці землі варто мати дані по всіх кормових культурах (як вихід кормових одиниць, так і вихід перетравного протеїну з 1га) [9]. Авторська позиція зводиться до того, що інформаційні ресурси повинні включати всі затрати понесені суб'єктом галузі кормовиробництва на надання або придбання первинної та вторинної інформації, це можуть бути маркетингові дослідження ринку, оплата послуг аутсорсингових компаній, витрати на електронну комерцію і т.п. Необхідно зазначити, що показник використання інформаційних ресурсів вводиться у формулу лише за наявності таких витрат.

Отже, уточнення основних детермінант розвитку кормовиробництва дозволяє визначити фактори ендогенного та екзогенного впливу на формування та функціонування галузі. Встановлено, що всі заходи відносно екологізації та створення відповідної кормової бази та розвитку галузі кормовиробництва мають поєднуватися у систему кормовиробництва і ґрунтуватися на науково-обґрунтованому комплексі фінансово-економічних, організаційно-управлінських, техніко-технологічних та торгово-маркетингових заходів в умовах визначеного інституційного середовища, які за умови системного та комплексного застосування нейтралізують або мінімізують вплив деструктивних факторів ринкового середовища та забезпечать оптимально-раціональне використання природно-біологічного та організаційно-економічного потенціалу галузі кормовиробництва.

Література

1. Актуальні питання годівлі сільськогосподарських тварин / Г.О. Богданов, Д.О. Мельничук, І.І. Ібатулін [та ін.] // Наук. вісн. НАУ. – 2004. – Вип. 74. – С. 11–23.
2. Годівля сільськогосподарських тварин: підручник / І.І. Ібатулін, Д.О. Мельничук, Г.О. Богданов [та ін.]; за ред. І.І. Ібатуліна. – Вінниця: Нова книга, 2007. – 612с.
3. Грабчук І. Ф. Інноваційна складова зростання ефективності кормовиробництва: автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04 / І.Ф. Грабчук; Вінниц. нац. аграр. ун-т. – Вінниця, 2011. – 20 с.
4. Іванов С.А. Радіоекологічні дослідження / С.А. Іванов. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2004. – 149 с.
5. Кіщак І.Т. Законодавче забезпечення виробництва та використання якісних кормових ресурсів / І.Т. Кіщак // Економіка АПК. – 2005. – №5. – С. 14 – 17.
6. Кропивко М.Ф. Організаційні форми впровадження інновацій в агропромислове виробництво з використанням потенціалу аграрної науки / М.Ф. Кропивко, Т.С. Орлова // Економіка АПК. – 2007. – № 7. – С. 11 – 18.
7. Організація кормовиробництва. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://agroua.net/economics/documents/category-119/doc-190/>
8. Проблеми та перспективи розвитку ринку кормових ресурсів. / Зеліско Н. Б. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/27_NII_2010/Economics/72158.doc.htm
9. Рощина Ю. В. Стратегія ринкової трансформації кормовиробництва у сільськогосподарських підприємствах: автореф. дис... канд. екон. наук / Ю. В. Рощина; Дніпропетр. держ. аграр. ун-т. - Д., 2008. - 20 с.
10. Толкач М.І. Організація і економіка кормовиробництва / М.І. Толкач, З.П. Кирпаль, В.Р. Панченко. – К.: Урожай, 1986. – 185 с.
11. Томмэ М.Ф. Нормы кормления и рационы для сельскохозяйственных животных / М.Ф. Томмэ. – М.: Сельхозиздат, 1960. – 520 с.
12. Ходаківська О. В. Ефективність екологізації радіоактивного забруднених земель у кормовиробництві. 08.00.03-економіка та управління національним господарством [Текст]: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук / О. В. Ходаківська. – К. : ННЦ "ІАЕ" УААН, 2008. – 20 с.